

Методи МАНЕВ

ЕДНОЧИНКИТЕ *ДРВАРИ* И *МАЈСТОРИ* ИНТЕГРАЛЕН ДЕЛ ОД ТВОРЕШТВОТО НА ВОЈДАН ЧЕРНОДРИНСКИ

Во обемото литературно дело на Војдан Чернодрински, основоположникот на македонската драма и театар и големиот македонски син и визионер, драмските едночинки *Дрвари* и *Мајстори* означуваат почеток на една значајна и родољубива мисија. Истовремено тие се одредници за еден импозантен, пред сè драмски континуитет во творештвото на овој автор, пред чија величина се поклонува секој Македонец и секој љубител на драмата и театарот. Настанати на самиот почеток на книжевната дејност на Чернодрински, а како резултат на настанатите театарски и родољубиви потреби на авторот и неговите истомисленици, овие едночинки стануваат неодминлив дел во проучувањето на неговото драмско творештво. Правени со скромна и практична амбиција, со скромно развиена фабула и тенка драматуршка подлога, можеби нивната книжевна вредност не е на едно одредиште што го има на пример *Македонска крвава свадба*, но непобитен е фактот дека критичкото (пре)оценување на делото на Чернодрински не може да ги одмине овие две едночинки. Токму затоа, трагајќи по фактите на книжевниот континуитет на Чернодрински, нашите истражување нè одведоа до *Дрвари* и *Мајстори*, сакајќи да дадеме уште еден скроман прилог во градењето на книжевниот и визионерскиот профил на Чернодрински.

Едночинката *Дрвари* го означува самиот почеток на драмското творештво на Чернодрински. Нејзиниот настанок е тесно поврзан со основањето на кружокот „Македонски зговор“, во 1894 година, формиран по иницијатива на неколку Македончиња од Првата Софиска Гимназија. Основачи биле „Војдан П. Георгиев (подоцна Чернодрински) од село Селци Жупа, Дебарско, Филе Н. Филев, Марко Бошнаков, Димитар Лимончев, Крсто Јосифов од град Охрид, Хр. Киров од с. Загоричани, Костурско, Наум и Методи Џерови и Пантум Сеизов“.

Иако, како што тврди Чернодрински во своите *Сѝомени* (Македонски вести, бр. 70 од 10.9.1936 година), формиран да даде придонес во исполнувањето на долгот кон својата татковина (Македонија), „најкорисната дејност на која се оддадоа водачите на кружокот, претставуваше дејноста на оваа група на полето на театарското дело“. Придружувајќи се кон просветно – културната дејност на книжевната „Млада македонска дружина“ се придржува, полн со елан и занес и кружокот „Македонски зговор“. Тие ја презеле сета организација на вечеринките на кои се давале „рецитации, четива и изведување на драмски патриотски сценки и живи слики“. Истовремено кружокот не успева, како што признава самокритично Чернодрински, да даде поголем придонес во револуционерните и политичките борби на Балканот и Бугарија, но затоа својата дејност ја продолжиле на сцената. Во тој контекст била и вечеринката од 2/15 февруари 1895 година во салонот „Славјанска беседа“ што самоиницијативно и со свои средства ја подготвил В. Чернодрински. Таа вечеринка е значајна што истовремено, покрај другите елементи, е време и место каде се промовирани, односно изведени првите драмски обиди на Чернодрински *Дрвари* и *Во меана*.

Еве како го опишува Чернодрински тој дел во своите *Сѝомени*:

„Програмата на таа вечеринка содржеше избор на стихови од Вазов и Ботев и народни јуначки песни, исполнети вокално и инструментално. Двата дела на вечеринката завршија со по една сценка за македонскиот живот под турско ропство на македонски говор, напишани од В. Чернодрински и играни со негово учество и учество на Ф. Филев, К. Јосифов, Д. Лимончев, Тод. Ангелов, П. Јацков и др. Сценките беа *Дрвари* и *Во меаната*.“

Годината 1894, како почеток на сценската дејност, односно 1895 како година на настанување и изведба на *Дрвари*, како и на *Мајстори*, Чернодрински ќе ја спомене неколку пати. Во друг дел од наведените *Сѝомени* тој ќе забележи „...Во 1984 година ја започнавме сценската дејност првин со декламации, а потоа и со изведување на сценки напишани од В. Чернодрински на македонски говор. Сценките беа *Дрвариѝе*, *Во меаната* и *Мајсториѝе*. Овие сценки во свое време се играа и во градовите на внатрешноста...“.

Исто така во Биографските белешки (сочувани во ракописна верзија отчукана на машина и со повеќе преправки и прецртувања, подоцна објавени во сп. „Театар“ (бр. 1, сез. 1953/54., Скопје), ги потврдува претходните факти што се однесуваат до *Дрвари* и *Мајсџори*, а кои го означуваат почетокот на писателската дејност на Чернодрински. „Литературно-писателската и театарската дејност ја започна во 1895 година“, – пишува Чернодрински во овие Биографски белешки, – ...пишувајќи мали дијалози, скици, сценки и мали пиеси од селскиот бит на Македонците под турско ропство со тенденција да се подигне духот на робот за борба за слобода и заштитата на човекови права.

„Од оваа година па натаму“, – истакнува Чернодрински, – тој ги напишал следниве творби од кои повеќето сè уште не се печатени:

а) *Дрвари*, сценка во едно дејствие, подоцна развиена во драмата „Зло за зло“ во две дејствија, сега преработена во цели пет дејствија под истото име;

б) *Мајсџори*, сценка во едно дејствие од емигрантскиот живот итн.

Во оставштината на Чернодрински што се чува во Архивот на Македонија (Фонд Војдан Поп Георгиев Чернодрински) постојат две верзии на едночинката „Дрвари“ (архивска кутија бр. 3).

Првата верзија (1. 1002. 3. 11 / 372 – 378) е насловено како „Дървари - Явления V, сцена изъ македонския живототъ В. Черно-Дрински“. Таа во ракопис е сместена на 14 страни на табак во А/4 формат, а на крајот постои и означен датум на завршувањето 25 / 11. (18)99, Ст.(ара) Софија и со потпис на авторот. Овој податок Ацо Алексиев го става под сомневање (Војдан Чернодрински, Собрани дела, том 1, Мисла, 1976) посочувајќи повеќе факти дека во тој период Чернодрински се наоѓа на студии во Швајцарија. Имајќи целосна почит кон тие факти на Алексиев сепак останува нејасно, доколку во тој период не бил во Софија, зошто Чернодрински би навел неточни податоци? За тоа немал ниту мотив ниту неговите карактерни црти оставаат простор за такво сомневање. Можеби навистина, како што посочува Алексиев, Чернодрински во тој период бил привремено во Софија и при тоа ја напишал едночинката?!

Втората верзија (1. 1002. 3. 12 / 379 - 385), во ракопис, нема означен датум на создавањето¹. Насловена е како „Дървари“, со поднаслов „Едноактна сцена изъ Македонския животъ и на македонския говоръотъВ. Черно – Дрински“.

Драмската подлошка на двете верзии е иста, со тоа што се разликуваат во начинот на развивање на драмското дејствие и во бројот и начинот на вклучувањето на ликовите. Првата содржи една сцена со пет дејствија, а втората, иако именувана како едноактна, можат, со отежнато дешифрирање на допишувањата и пречкртувањата – две сцени (со две и три дејствија = 5). Во едната како главни ликови се Илија и Богоја, а во другата Трајан и Богоја. Во втората верзија дејствието се случува во шума и во куќата на Илија, а во првата само во шумата. Втората верзија содржи повеќе ликови – тука се и Баба Ристана и Детето, Богојца, Крсте и Илојца и има поразвиено драмско дејствие. Во првата верзија ќе рече дека „сцената преставява гора, а двама селани цепат дърва“, а во втората, сцената преставява гора. Двама селани цепат дърва разговаряат. Сълнцето проволява камъ западъ“.

Содржината на едноактната *Дрвари* е ставена во функција отсликување на животот на Македонците под турско ропство кон крајот на 19 век. Идејата е ставена во функција на целите на кружокот *Македонски зговор*, да се прикаже тешкиот живот на Македонците и да се покаже дека само со борба може да се добие слободата.

Дрвари ги содржи сите елементи карактеристични за дебитантски и програмски текст. Всушност, ставена во функција на можностите на групата, *Дрвари* и немала поголема уметничка амбиција. Таа е всушност само драмска скица за македонскиот живот, со недоволно развиено дејствие, со неоформени ликови и скромна дијалогска издржаност. Сепак, нејзината појава е од битно значење за почетокот на драмската дејност на Чернодрински и најава за појавата на едно крупно драмско, театарско и визионерско име – Војдан Чернодрински.

На сижетните елементи од *Дрвари* се темели подоцна создадената драма *Зло за зло*. Оваа драма функционира како независна целина, со завидно развиено драмско дејствие и портретизација на ликовите, но очигледен е фактот дека токму *Дрвари* е нејзина директна претходница. Впрочем, локацијата и амбиентот

¹ Содржи 6 листа од тетратка по коцки.

на случувањето на дејствието на почетокот на *Зло за зло* е идентична на онаа од *Дрвари*: Шума, во која дрварите Илија и Богоја цепат дрва. Дури и почетните реплики и воведните настани се скоро директно преземени од *Дрвари*, но како одминува дејствието, Чернодрински му дава нови димензии и нова творечка тежина. Затоа може да се заклучи дека едночинката *Дрвари* е директна претходница на драмата *Зло за зло* и затоа треба да се набљудуваат како независни драмски проекти.

Едночинката *Мајстори* е настаната веднаш после *Дрвари* и *Во меаната*. Претходно изнесените податоци јасно укажуваат дека е настаната 1895 година, со иста цел и амбиции како и претходните две драми. Чернодрински во текот на изведувањето најверојатно ја дотерувал според естетски, практично – изведувачки и дневнополитички цели. Таа, дотерувана и дополнувана верзија е објавена во весникот „Автономна Македонија“, како подлистоци од бр. 1 – 12. Кај нас, е објавена во списанието *Сирмеж*, 1973 година (год. 16, бр. 6 – 7) во бројот посветен на дваесетгодишнината од неговата смрт.

Во заоставштината на Чернодрински, што се чува во Архивот на Македонија (Фонд „Војдан Поп Георгиев Чернодрински, а/к бр. 7) се чува нецелосна, најверојатно постара верзија на *Мајстори* (1. 002. 7. 17/282/302). Всушност, во ракопис постојат страните од 23 – 43 и од она што може да се забележи при прочитувањето на оваа верзија е, дека има значително поинаква верзија од онаа што е печатена и во „Автономна Македонија“ и кај нас.

Во оваа некомплетна верзија, истите мајстори градат кука на Македонецот Иванов, познат трговец со оружје и мајстор за махинации од кои извлекува лична корист, дури и на штета на својата национална припадност и продавање на таа припадност. Овде даскалот Христо, среде мајсторите за кои даскалот е врската со Македонија и светот, им зборува и им чита од весник за состојбите во Македонија и зулумите што ги прават Турците. Тој, во долги реплики, им објаснува дека ослободувањето мора да биде дело на самите Македонци: „Ако дојди да ти речит такој: хеј, брате, доста спие стани... помисли малку за ослободувањето ваше, свести се малку...“ после тоа следува конфликтот со газдата Иванов, чиј портрет на махинатор Чернодрински мошне успешно го

разобличува во *Македонска емиграција*. Иванов откако гледа дека мајсторите не работат, туку седат, им наредува да станат и да почнат да работат, но тие одбиваат. Изненаден Иванов го открива „виновникот“, даскалот Христо и му се заканува, ако не го напушти објектот, дека ќе му повика полиција. Христо, полн со горчина и омраза кон одродениот македонски син, нема да избира зборови за да му каже што мисли: „Вие сте Македонец, но каква полза видела Македонија од вас. Штета, ужасна штета. Вие ја ограбивте касата на ‘Македонската дружина’ и Комитетот. Вие македонското дело го предадовте во рацете на пајкациите и пожарникарите“ (стр. 41).

Сочуваниот текст, освен почетокот ги нема и завршните страници, така што крајот останува непознат. Сепак, може да се претпостави, од она што е достапно, дека во оваа, постара верзија акцент се става на раздорот што настанува во редовите на македонската емиграција во Бугарија во периодот пред самото настанување на едночинката (1985).

Наспроти неа, втората, попозната верзија на *Мајстори* доловува македонски емигрантски амбиент пред самото Илинденско востание. Давајќи пресек на тешкиот живот на македонските мајстори кои го распродаваат своето здравје градејќи други куќи по Бугарија, Черндрински, дава непосреден приказ и на состојбите во Македонија. Таму, во нивната родна земја турските зулуми стануваат непоносливи и затоа треба да се дигне востание против Турците: „Вие измачени синове на таткојната, вие требит да бидете први во редојте за слободата!“, егзалтирано ќе извикне учителот Христо. Возбудени од говорот на учителот и видно револтирани од турските зулуми мајсторите се пишуваат комити и заминуваат да се борат за слободата на Македонија. Пиесата завршува со воодушевен восклик „Да живејт слободна Македонија! Да живејт!“.

Значи Черндрински *Мајстори* ја подредил на задачата на денот – борбата за слобода на македонскиот народ, свесен при тоа какво влијание можат да имаат овие текстови.

И оваа едночинка, како и *Дрвари* има низа неотпорности, карактеристични за првите драмски текстови на Черндрински и со дневнополитичка функција. Меѓутоа, во однос на *Дрвари* таа покажува повисок степен на организираност на

драмската материја, поголема функционалност на дијалогот и поцелосно заокружување на ликовите (особено ликот на учителот Христо).

Впрочем, овие две едночинки, не претставуваат некој значаен естетски дострел во творештвото на Чернодрински. Меѓутоа, со тоа што го означуваат почетокот на литературното творештво на Чернодрински и што несомнено одиграле општествена улога кај македонската емиграција во Бугарија, појавата на овие две едночинки ја означуваат појавата на основоположникот на македонската драма и театар – Војдан Чернодрински. Токму затоа кон *Дрвари* и *Мајсџиори* треба секогаш да се приоѓа како кон интегрален дел од творештвото на Војдан Чернодрински.